

10000

amsterdam / 30 maart 1972
secretaris president

De Spinoza!

is een uitgave van de Vereniging
van filosofiedocenten in het
voortgezet onderwijs

Mei 2018, jaargang 20, nr. 1

de nede
DUIZ

Met:

**Denklicht - Een pleidooi voor
filosofisch onderwijs**

**Onderwijs van Onderen - Hoe leerlingen
tegen onderwijs aankijken**

**Verslag van openingslezing van René ten
Bos tijdens de VFVO-conferentie**

Mei 2018, jrg 20, nr. 1

Redactie:

Jasper Beckeringh,
Nienke van Dijken, Eva Pallandt,
Olle Spoelstra, Martin Struik
Dyane Til, Sake van der Wall

Met bijdragen van:

*Remmelt Kielstra,
Don Kwast
Arnoud Pollmann*

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	3
Mededelingen	5
‘Onderwijs faalt als filosofie daar geen deel van uitmaakt’	6
Onderwijs van Onderen: hoe leerlingen tegen onderwijs aankijken	11
‘Leren en identiteitsvorming is gewelddadig en paradoxaal’	13
Het belang van verwondering – The wonderful education project	16
Wetenschap in tijden van nepnieuws - ‘t Zal wel, het staat op internet’	18
Het krijtje	21
Beste Baruch....	23
Agenda	27

Van de voorzitter

Beste leden,

In de vorige Spinoza! verving Floor Rombout mij bij het schrijven van deze bijdrage, zoals ze dat als vice-voorzitter de afgelopen maanden op meer plekken heeft gedaan, samen met de andere bestuursleden. Het doet me goed jullie nu zelf weer te kunnen berichten, maar ik wil dat niet doen zonder eerst op deze

plek Floor, Nienke, Sake en Fransiscus te bedanken voor hun enorme inzet tijdens mijn afwezigheid. Het gaat mij inmiddels weer goed, na een jaar met intensieve behandelingen en twee operaties. In januari ben ik weer begonnen met werken en heb ik ook mijn taak als voorzitter van de VFVO weer opgepakt. Daarmee stap ik in een goed geoliede machine, die het afgelopen jaar in de volste versnelling heeft gedraaid.

We kijken als VFVO-bestuur terug op een geslaagde conferentie Identiteitsvorming in het onderwijs op 17 februari bij de ISVW in Leusden. Met de conferentie wilden we ons als vak en als filosofen in de school tonen aan een publiek uit alle geledingen in het onderwijs. Hoewel identiteitsvorming afgelopen voorjaar helaas niet door de Tweede Kamer is opgenomen als onderdeel van het nieuw te ontwikkelen curriculum PO en VO, is het wel een thema waar veel belangstelling voor is binnen scholen. Wij – als filosofen op school – zijn bij uitstek in staat te laten zien wat er aan identiteitsvorming moge-

lijk is en wat we daarin al doen. Zowel in theorie, met het nieuwe eindexamenonderwerp voor de Havo, als in de praktijk van onze lessen. Beide aspecten kwamen in de workshops op de conferentie ruimschoots aan bod. Daarnaast was er een prikkelende openingslezing door Denker des Vaderlands René ten Bos en namen De Jonge Denkers de aanwezigen aan het einde van de conferentie mee in hun perspectieven op wat goed onderwijs is. We willen als bestuur een conferentie als deze tot een terugkerend fenomeen maken: elke twee jaar, namelijk in het jaar van een nieuw eindexamenonderwerp, willen we rond het dan geïntroduceerde thema een conferentie organiseren waarmee we een breed publiek kunnen aanspreken. Gezien de belangstelling op 17 februari en de samenwerking met de ISVW kan het een mooie traditie worden.

In april – de Maand van de Filosofie – is de essaybundel *De Jonge Denkers: Verbeelding aan de macht* verschenen bij uitgeverij Lemniscaat. In de bundel zijn de beste vijftien essays opgenomen van de wedstrijd

De Jonge Denkers in actie tijdens de VFVO-conferentie.

onder onze leerlingen filosofie, met daarnaast een inleiding door Fransiscus, reflecties op de essays door filosofiedocenten en een nawoord door Ger Groot. De Jonge Denkers hebben zich in april al op meerdere plekken laten zien, zoals tijdens hun beëdiging op de Nacht van de Filosofie in Amsterdam en in verschillende media. We hopen met De Jonge Denkers meer aandacht te krijgen voor wat ons vak het onderwijs en de samenleving te bieden heeft. In het najaar zal dan ook opnieuw een wedstrijd georganiseerd worden voor De Jonge Denkers van volgend jaar.

Tijdens de ALV van 11 april in Utrecht is Sjimmie Lenssen verkozen als nieuw bestuurslid. Daarmee zijn we na vacature die was ontstaan door het vertrek van Fransiscus naar Israël op kracht, zeker ook omdat er zich voor de drie verenigingsfuncties/-commissies voldoende kandidaten gemeld hebben. De studiedag in september, het vervolg op de hierboven genoemde tweejaarlijkse conferentie en de organisatie van de De Jonge Denkers – voor de VFVO belangrijke activiteiten waarmee we de komende jaren door willen

gaan – zijn daarmee ook voor de toekomst gewaarborgd.

Op de bijeenkomst voorafgaande aan de ALV was er gelegenheid als VFVO-lid input te leveren voor feedback op de visiestukken die door de verschillende ontwikkelteams van Curriculum.nu zijn geschreven. We hebben ons met name gericht op de stukken van de teams Mens & Maatschappij en die van Burgerschap. Maar ook voor het visiestuk van het leergebied Mens & Natuur en Digitale geletterdheid is inbreng vanuit ons vak van toegevoegde waarde. De komende weken zullen we als vakvereniging onze reactie aan de verschillende ontwikkelteams sturen. Daarnaast roepen we jullie als leden op ook individueel te (blijven) reageren via de website van curriculum.nu.

Tot slot: leden die aanwezig waren op de ALV hebben al een inkijkje gekregen in de nieuwe website. We gaan de komende tijd bezig die te vullen met content. Ook dat wordt nog een flinke klus, maar dan hebben we ook eindelijk weer een bij de tijdse ‘etalage’ om de VFVO

te laten zien en om jullie als leden van dienst te kunnen zijn. Naar verwachting zal de site voor het einde van dit schooljaar gelanceerd worden.

Ik wens jullie veel leesplezier in deze Spinoza!

Harm Tiggelaar
voorzitter@vfvo.nl

Mededelingen

Certificaten voor examenleerlingen

Vorig jaar is de VFVO gestart met het uitreiken van certificaten aan leerlingen die met een uitzonderlijk resultaat hun eindexamen filosofie hebben afgerond. Er zijn toen 151 certificaten uitgereikt en maar liefst 20 boekenpakketen (met dank aan uitgeverij Lemniscaat).

Ook dit jaar zal de VFVO weer certificaten uitreiken. Binnenkort zul je per mail een aanmeldformulier ontvangen, waarmee je je leerlingen kunt aanmelden voor een certificaat. De certificaten zullen dan op tijd voor de diplomauitreikingen worden toegezonden.

Doel van de certificaten is op de eerste plaats natuurlijk om onze leerlingen in het zonnetje te zetten. Op de tweede plaats willen we zo het schoolvak filosofie extra onder de aandacht brengen binnen de scholen.

Voor meer informatie:
ledenadministratie@vfvo.nl.

Jonge Denkers Joëlle en Hendrik

‘Onderwijs faalt als filosofie daar geen deel van uitmaakt’

Een introductie op het nieuwe boek **Denklicht – pleidooi voor filosofisch onderwijs**

Filosofie als schoolvak is nog altijd slechts een curiositeit in de marge van het schoolcurriculum. Niet alleen wordt het nog lang niet op alle scholen aangeboden, en ook zeker niet op elk schooltype en niveau, het is bovendien op de scholen waar het wel wordt aangeboden een vak dat met verdeeld enthousiasme ontvangen wordt. Als keuzevak kan het lang niet de aandacht van alle leerlingen op zich vestigen en als klein vak moet de filosofiedocent altijd verdedigen, naar docenten, leerlingen en ouders, wat de zin ervan is om het vak te kiezen. Toch is hierin ook een ander geluid steevast aanwezig, zij het niet breed gehoord.

Al te vaak heb ik ouders van mijn leerlingen horen verzuchten dat zij het vak ook graag vroeger op school aangeboden hadden gekregen. Tevens kom ik vaak leerlingen tegen die zo rond of na hun eindexamen verzuchten dat ze er spijt van hebben dat ze het vak niet gekozen hebben. Bovendien zijn er steeds meer leerlingen die na hun eindexamen filosofie aan de universiteit willen gaan studeren en dat ook doen. Is hiermee een andere trend waar te nemen? Al jarenlang koester ik die hoop, maar zie ik het tegendeel gebeuren.

Vandaar dat ik het tijd vond om eens een boek te schrijven waarin ik tracht de zin van filosofie in het onderwijs uiteen te zetten. Of ik er ook in geslaagd ben dé zin van filosofie ter sprake te brengen dan wel of het me zal lukken een zin ervan over het voetlicht te krijgen, is natuurlijk nog maar de vraag. Maar rammelen aan de tralies van de kooi kan nooit kwaad en als het gesprekstof geeft, is in elk geval iets bereikt.

Dat filosofen geneigd zijn hun bezigheid tot de belangrijkste ter wereld te beschouwen, blijkt uit de talloze uitspraken over het denken als de hoogste menselijke activiteit (Aristoteles) of de redelijkheid als het hoogste menselijke principe (Kant). Tegelijk zien we ook dat de filosofie niet als algemeen toegankelijk werd beschouwd. Plato mocht dan nog wel met het voorbeeld komen dat zelfs een slaaf in staat zou moeten zijn wiskunde te begrijpen, het schouwen van het hoogste werd

toch vooral aan een zeldzaam slag mensen voorbehouden. Bovendien staat iets dat nut heeft in dienst van iets anders en het hoogste kan alleen omwille van zichzelf bestaan. Vandaar dat het onder filosofen gemeengoed was om te stellen dat filosofie geen doel dient en nergens toe leidt.

De ontwikkeling van met name het logisch-positivisme in de negentiende en twintigste eeuw heeft de zinloosheid van filosofie op een andere manier benadrukt en wel omdat het zich niet bezighoudt met de meest direct waarneembare zaken. Het is de filosofie daarom ook niet gelukt om – toen het zich bevrijd had van de rol van dienstmaagd van de theologie ter weerlegging van ketterse ideeën – een evenzeer dienende rol voor de wetenschap aan te nemen. Maar ook economisch gezien is de zin van filosofie ver te zoeken. Je kunt er geen geld mee maken, want het is niet productief of economisch rendabel. Is er dan misschien ethisch gezien een

Hoe kan filosofie in het onderwijs nut hebben als filosofen het zelf onnuttig noemen, wetenschappers het tot zinloos tijdverdrijf hebben verklaard, economen het onrendabel achten en zelfs de burgerij het nut er niet van in kan zien?

Don Kwast

Denklicht

Pleidooi voor filosofisch onderwijs

ISVV UITGEVERS

perspectief of een niche in de markt dat filosofie op zich kan nemen? In het geseculariseerde Nederland lijkt iedereen echter op de hoogte van wat normaal is en dat is al gek genoeg. De doorsnee Nederlander ziet niet echt

een reden om daarover na te moeten denken.

Hoe kan filosofie in het onderwijs nut hebben als filosofen het zelf onnuttig noemen, wetenschappers het tot zinloos tijdverdrijf hebben verklaard, economen het onrendabel achten en zelfs de burgerij het nut er niet van in kan zien? Ziehier de uitdaging waar filosofieleraars voor staan. Hoe je vak verkopen als niemand er enig geloof aan hecht dat het van belang kan zijn? Ik denk echter dat alle hier opgesomde opvattingen slechts vooringenomenheden en halve waarheden zijn en dat het kort door de bocht geredeneerd zou zijn om zonder meer te aanvaarden dat filosofie geen nut zou hebben. Integendeel zelfs, filosofie is juist van groot belang en ik betoog in mijn boek 'Denklicht' dat onderwijs faalt wanneer filosofie daar geen deel van uitmaakt.

Als er iets is dat filosofie van meet af aan heeft gekenmerkt, is het wel scholing in de meest letterlijke zin van het woord. Het Griekse 'scholè' dat vrijstelling van arbeid betekende, ligt aan de basis van elke filosofische activiteit. Men moet de tijd hebben om na te denken. Voor de Grieken was het uiteraard ondenkbaar dat iedereen daar tijd voor zou

kunnen hebben. Immers, het werk moest ook gedaan en een polis vol filosofische nietsnutten brengt geen brood op de plank. Maar onze tijd is totaal anders: elk mens in onze samenleving is een tijdlang van arbeid vrijgesteld. Kinderen zijn namelijk verplicht enige tijd van arbeid vrijgehouden. En dan zou men die vrijgekomen tijd niet gebruiken om over het leven na te denken?

Meteen zou men hiertegen in kunnen brengen dat kinderen nog te jong zijn om al na te denken. De stelling van Piaget dat er een zeker abstractieniveau voor filosofie nodig is dat pas op latere leeftijd zou rijpen, is echter door de praktijk en diverse nieuwe onderwijskundige inzichten makkelijk te weerleggen. Een ander tegenargument zou zijn dat al onze opleidingen in dienst staan van het latere arbeidzame leven en er simpelweg geen tijd is voor frivole denkoefeningetjes. Ons onderwijs is in wezen beroepsonderwijs. Zelfs gymnasia en universiteiten zijn niets meer dan dat. Dat komt omdat wij de werkende mens, de loopbaan en de productiviteit voorop hebben staan. Het is ons mensbeeld geworden.

Maar als onderwijs in dienst staat van een mensbeeld, dan komt ook de vraag op hoe dat

mensbeeld ontstaan is. Wie dan antwoordt 'zo hebben we dat geleerd' - en welk ander antwoord zou men kunnen geven? - laat zien dat het onderwijs in feite de mens dient die zij zelf definieert en dat onderwijs zo de samenleving voortbrengt, in plaats van omgekeerd de samenleving te dienen.

Nadenken over de zin van het vak filosofie in het onderwijs, roept onmiddellijk de vraag op naar de zin van onderwijs als zodanig. Als dan blijkt dat dit met name een antropologisch project is, dat scholen mensen produceren die de samenleving kunnen vormen die beantwoordt aan de gehanteerde definitie van menszijn, dan is de vraag naar de zin van menszijn ook onmiddellijk daarmee gesteld.

Hoe worden wij mens en wat is dat eigenlijk, menszijn?

Filosofie is niet alleen nodig, het moet bovendien niet alleen worden voorbehouden aan een zogenaamde elite.

In 'Denklicht' maak ik een onderscheid tussen de mens in biologische zin en de mens als cultureel ideaal. We worden weliswaar allemaal als mens geboren, maar dat is slechts een

dier met menselijke aanleg. Door opvoeding wordt dit dier verheven tot een menselijk wezen dat rechtop kan lopen, kan spreken, lezen, schrijven, rekenen, zich sociaal kan gedragen en ook nog enig zelfbesef heeft, zodat het ergens voor kan staan. Dit is in meest algemene zin wat menszijn kan inhouden. De concrete invulling daarvan kan en zal divers uitpakken als men verschillende perspectieven daarop loslaat. Men wordt niet als Chinees of Nederlander geboren, men wordt daartoe opgevoed. Vandaar dat er ook talloze culturele verschillen bestaan tussen mensen. Eigenlijk zijn er talloze mensheden en het is vandaag de dag ook niet meer te onderbouwen of toelaatbaar, in ethische dan wel in biologische zin, om alle mensen langs één bepaalde meetlat te leggen. De blanke Europese man is niet langer het hoogste ideaal. Wij leven tegenwoordig in een wereld waarin rassen niet langer bestaan en de helft van de 'menschheid' zelfs uit gelijkwaardige vrouwen bestaat, waarbij bovendien ontdekt is dat seksualiteit en geslacht helemaal niet hand in hand hoeven te gaan. Uiterlijk doet er niet meer toe, hoe cosmetisch overspannen onze cultuur ook is, intelligentie is niet langer een aangeboren eigenschap die vastligt en wat

vandaag waar is, is morgen achterhaald. In een zodanig complexe wereld, is het antropologische project ook onvoorstelbaar ingewikkeld geworden. Traditionele antwoorden voldoen niet meer, hoezeer men er ook in het alledaagse en politieke leven op blijft hameren dat men normaal moet doen of aan tradities moet vasthouden.

Is het dan niet van het allergrootste belang om na te denken over welke mens wij willen zijn? Sterker nog, is het niet van levensbelang om onze kinderen te leren hoe zij moeten nadenken? Nadenken over het leven, over wie ze zijn dan wel willen zijn, nadenken over de betekenis van alles voor hen? Immers, betekenis heeft niets vanzelf of van zich uit. In hoeverre je iets tot je leven toelaat of je leven zelfs laat domineren, is in principe een keuze. Maar hoe kun je die keuze maken als je niet kunt nadenken over de mogelijkheden? Het is van het grootste belang om de generaties van de toekomst denkvaardigheid bij te brengen.

Filosofie is niet alleen nodig, het moet bovendien niet alleen worden voorbehouden aan een zogenaamde elite. De wereld van morgen moet door allen worden vormgegeven en elk moet in die wereld zijn eigen weg kunnen vinden. Daarbij komt dat het onzin is

om te stellen dat je vanzelf wel leert nadenken, omdat dit als mogelijkheid in de hersenen gegeven is en omdat alles wat je tot nadenken stemt ook automatisch leert nadenken. Als dat zo was, zouden volksmenners en reclamemakers geen enkele vat hebben op mensen. Zo ook is het onzin om te stellen dat iedereen wel zou kunnen leren lezen, schrijven en rekenen, maar dat niet iedereen zou kunnen leren denken. Wie de logica van het veters strikken onder de knie kan krijgen, kan ook begrijpen waarom de ene redenering wel en de andere niet geldig is.

Dat is echter makkelijk gezegd, maar hoe moet dat er concreet uitzien? Hoe moet filosofie in het onderwijs worden ingebed om kinderen tot bedachtzame mensen te vor-

In elk geval zou op elke school in Nederland logica en moraliteit als verplichte vakken moeten worden ingevoerd.

men? In elk geval zou op elke school in Nederland logica en moraliteit als verplichte vakken moeten worden ingevoerd. Daarnaast zou op elke school de mogelijkheid moeten bestaan voor leerlingen om ervoor te kiezen

zich ook te verdiepen in de ideeëngeschiedenis die de filosofie te bieden heeft, en zich te verdiepen in de verschillende perspectieven op de wereld, de mens en het kennen daarvan.

De titel ‘Denklicht’ slaat op het licht buiten de grot uit de beroemde allegorie van Plato. In die allegorie wordt de gevangene losgemaakt en bevrijd van de beperkingen die een louter zintuiglijk bestaan – vergelijkbaar met dieren – ons zou bieden. Opvoeding en scholing bevrijden ons van de betekenisloze wereld van het louter vermoeden. Als het daarbij blijft, is men beperkt tot geloof, namelijk het aannemen van de lessen en inzichten zoals die geformuleerd zijn door leraren, schrijvers, kunstenaars en politici. De gevangene is weliswaar vrij zich binnen de grot te bewegen en te zien waar de schaduwen vandaan komen, maar blijft nog steeds onder de macht van de poppenspelers. Pas wanneer men zelf gaat nadenken, door het pad naar buiten te volgen, en buiten de grot door aanschouwing van werkelijke oorzaken der dingen inzicht te verkrijgen, is men echt bevrijd en kan men als denkend wezen op eigen benen staan. Dit licht buiten de grot is geen zichtbaar licht maar een denklicht en het zicht dat men op

die manier verwerft is ook niet visueel, maar denkend inzicht.

Hoewel leraren van andere vakken gezamenlijk zich inspannen om leerlingen van hun natuurlijke ketenen te bevrijden, houdt het daarna meestal op. Men beperkt zich tot modellen van de werkelijkheid die uit het hoofd geleerd moeten worden of aangenomen moeten worden, omdat het in de boeken staat.

Het gevaar bestaat dat een dergelijke Halb-Bildung (Adorno) wel brave burgers oplevert, maar ook gehoorzame meuten die voor gruwelijke dingen in te zetten zijn. De opkomst van populisme en de heropleving van nationalisme vinden niet plaats ondanks ons onderwijs, maar dankzij het onderwijs zoals wij dat in de laatste honderd jaar hebben vormgegeven. Veel gevaarlijker is echter dat wij onze kinderen een blind geloof in technologische vooruitgang meegeven, met als enige rechtvaardiging dat ‘je mee moet gaan met je tijd’ of dat het ‘zo knap is wat ze tegenwoordig kunnen maken’. Terwijl technologie hooguit een surrogaat is om het leven de schijn te geven van een comfortabel bestaan en het ons vrij lijkt te pleiten van het maken van eigen keuzes. Sterker nog, technologie

**In het kort komt het boek ‘Denklicht’ hierop neer:
filosofie is onmisbaar voor het onderwijs en
iedereen kan leren nadenken.**

neemt ons steeds meer keuzevrijheid af – vaak zonder dat we dat merken. Teneinde deze keuzevrijheid terug te krijgen, dient het kind onderwezen te worden in de kunst van het vragen stellen, redeneren en filosofisch onderzoek.

In het kort komt het boek ‘Denklicht’ hierop neer: filosofie is onmisbaar voor het onderwijs en iedereen kan leren nadenken. Uiteraard was het niet voldoende dit alleen als conclusie op te schrijven en de verkorte redenering die ik hier geef, laat ook veel teveel eindjes open, die ik wel in het boek tracht te

beantwoorden, dan wel te pareren. Bovendien besteed ik in het boek niet alleen aandacht aan de vraag naar de zin van onderwijs, de toegevoegde waarde van filosofie als schoolvak en de uiteindelijk toepassing van de bevindingen in een schoolprogramma, ik besteed ook aandacht aan de rol van de filosofiedocent. Over welke instrumenten kan die beschikken, wat moet die wel doen en wat zeker niet én hoe kan de docent het best te werk gaan in het bereiken van zijn doelstelling: het begeleiden van adolescenten bij het ontdekken van de wereld, de ander en zichzelf, kortom het leven. Dat is niet omdat ik mijn collega’s de les wil lezen, maar omdat ik wil duidelijk maken dat het van het grootste belang is dat in het vak filosofie lesgegeven wordt door filosofen en dat een opleiding tot filosofieleraar ook bepaalde vaardigheden moet bijbrengen. Filosofie is zoveel meer dan uitleggen wat ‘cogito ergo sum’ betekent en het trolley-probleem stelt iemand zeker nog niet staat om in het dagelijkse leven ethische dilemma’s het hoofd te bieden. Als filosofiedocent ben je niet alleen een losmaker, maar ook een wegbereider, iemand die zijn leerlingen aanzet zelf vragen te stellen en eigen gedachten te formuleren. Filosofie draait

daarom ook niet om de juiste antwoorden, maar om de juiste methode – de weg waarlangs men een denkend wezen kan worden. En alleen als denkend wezen kan men ertoe overgaan niet langer een kuddedier te zijn, maar zichzelf te worden.

Don Kwast, Denklicht - De noodzaak van filosofieonderwijs, ISVW-uitgevers, 19,95 euro.

Don Kwast

Don Kwast (links) in gesprek tijdens de VFVO-conferentie.

Onderwijs van Onderen: hoe leerlingen tegen onderwijs aankijken

Jaron Daniël Schoone schreef met zijn klas een boek over onderwijs

Hoe denken leerlingen over de toekomst van het onderwijs? Veel docenten hebben het waarschijnlijk wel eens met de klas gehad over wat er allemaal anders en beter kan. Filosofiedocent Jaron Daniël Schoone van het Berlage Lyceum in Amsterdam pakte het iets serieuzer aan. Hij begeleidde zijn 5 vwo-klas bij het schrijven van een boek over dit onderwerp.

Waar gaat het boek precies over?

‘Onderwijs van Onderen’ is een reactie van leerlingen op het rapport ‘Ons onderwijs2032’. In de klas hebben wij een aflevering van ‘Zondag met Lubach’ gekeken waar het onderwijsrapport en Paul Schnabel aan bod kwamen. Mijn leerlingen waren geïnteresseerd in het rapport en we zijn het daarom in de klas gaan lezen. Mijn leerlingen waren het eens met de kritiek dat een groot deel van het rapport erg vaag is: er staan veel slogans in (vaardig, waardig, aardig) maar geen concrete tips. Ook gaven mijn leerlingen aan dat ze het gevoel hadden dat vooral volwassenen en beleidsmakers dit rapport hebben opgesteld, met minimale inbreng van leerlingen zelf, die toch ook wel iets te zeggen hebben over de toekomst van het

onderwijs. Dit laatste was de reden om het boek te schrijven. Het boek is een verzameling van artikelen geschreven door leerlingen die nu middenin het onderwijs zitten. Elk artikel is gebaseerd op een citaat uit het rapport van Schnabel waarbij de auteur ingaat op het rapport, hier kritiek op levert en praktische suggesties doet voor de toekomst. Vandaar de titel: Onderwijs van onderen.

Kun je voorbeelden geven van kanttekeningen bij het rapport of interessante inzichten van je leerlingen die in het boek naar voren komen? Met andere woorden: wat kunnen wij bovenop van onderen leren?

Het boek is opgedeeld in drie onderdelen, die corresponderen met de slogan van het rapport ‘Ons onderwijs2032’, namelijk ‘vaardig, waardig en aardig’.

Bij het kopje vaardig hebben leerlingen het voornamelijk over het curriculum. Zo betoogt Filine Peek dat zij het erg vreemd vindt dat ze na 6 jaar Frans, nog steeds

geen Frans kan spreken. Althans, niet zo goed als dat ze zou willen. Marthe Wittkamp geeft aan dat er te weinig stil wordt gestaan bij de problemen waar jongeren in de toekomst mee te maken krijgen, denk aan milieuproblematiek. En natuurlijk wordt er uitgebreid stilgestaan bij het probleem van toetsing: SE weken en eindexamens krijgen de volle laag.

Bij waardig zijn er een aantal stukken

Auteurs bij de presentatie in de Rode Hoed.

Jaron bij de boekpresentatie.

die gaan over burgerschapsvorming en het doel van onderwijs. Twee stukken die ik mooi vond zijn het stuk van Teun Hennink die aangeeft dat hij precies weet wat hij wilt doen maar nog een jaar 6VWO moet afronden terwijl hij zeer sterk het gevoel heeft dat het vooral herhaling is en hij niets nieuws leert. Hij pleit voor een toelatingsexamen bij de universiteit die je eerder kan nemen, bijvoorbeeld in 5VWO. Freek van der Heide schrijft een heel pittig stuk getiteld “De leerplicht: een hel”. Hij verwoordt hierin een libertaristisch argument waarbij de leerplicht wordt vergeleken met dwangarbeid.

Bij het kopje ‘Aardig’ gaat het vooral over persoonsvorming, maar ook over de relatie tussen leraar en leerling. Zo schrijven verschillende leerlingen over een gebrek aan motivatie voor leren en dat dit onder andere lijkt te komen door docenten. Ook het idee van “straffen” komt aan bod en de nadelen

hiervan. Maar ook een stuk als dat van Jaimy Jo Ballantine is interessant; zij betoogt dat docenten via social media aan hun band met leerlingen kunnen werken.

Veel van deze onderwerpen zijn niet nieuw. Sterker nog: ze komen uiteraard allemaal aan bod in het rapport Onderwijs 2032. Wat wij echter kunnen leren van het boek is hoe leerlingen tegen deze onderwerpen aankijken. Duidelijk wordt dat deze groep leerlingen gefrustreerd zijn met een aantal elementen van het huidige onderwijs en vinden dat zij kunnen meedenken en meebeslissen over het verbeteren van het onderwijssysteem.

Het is nu het tweede boek dat je samen met je klas maakt. Wat levert het op aan leeropbrengst? Heb je bijvoorbeeld het idee dat leerlingen beter gemotiveerd zijn, of moet je er juist erg aan trekken?

De leeropbrengsten zijn anders dan bij “gewone” lessen. Ze leren beduidend minder over filosofen en filosofische theorieën. Wat ze wel leren is goed schrijven, elkaar feedback geven op schrijven, en vooral goed nadenken. Ik vind dat schrijven een zeer belangrijke vorm van denken is, je zet namelijk gedachten gestructureerd op papier..

De grootste opbrengst zit echter in de motivatie. De leerlingen werken hard. Zijn superblij als het boek er is. Maken er allerlei foto’s

van. Bereiden de boekpresentatie voor. Verkopen de boeken bij boekhandels. Het is ongelofelijk fijn als docent als je meest “stoere” leerlingen, die in andere lessen weinig doen, je in paniek bellen omdat het hoofdkantoor van de AKO wil onderhandelen over de inkoopprijs van het boek. Dat is grote winst. Ze vergeten dit project volgens mij hun hele leven niet.

En het blijft daar niet bij, want we zijn best veel in de media gekomen hiermee. Op 19 april gaan we naar Den Haag. We zijn uitgenodigd door het Ministerie van OCW. We krijgen een rondleiding, ontmoeten beleidsmedewerkers en hebben een moment met minister Slob. Ook dat is heel leuk en motiveerend voor de leerlingen. En relevant: uit onderzoek bleek recentelijk dat het onderwijs in Nederland duidelijk achteruit gaat. In het boek staan veel redenen, door leerlingen aangegeven, die daar de oorzaak van zijn, alsmede oplossingen die niet noodzakelijk meer geld kosten.

En tenslotte hebben we genoeg boeken verkocht om eind juni een studiereis te maken. We gaan naar Tel Aviv - Jeruzalem.

*5Vwo Filosofie Berlage Lyceum,
Onderwijs van Onderen,
ISVW-uitgevers, 17,95 euro, te bestellen
via www.onderwijsvanonderen.nl*

'Leren en identiteitsvorming is gewelddadig en paradoxaal'

Verslag van openingslezing René ten Bos bij VFVO-Conferentie
'Identiteitsvorming in het Onderwijs'
17 februari 2018 Leusden

Als vader van twee kinderen waarvan er één bijna gaat kotsen als je het over school hebt, en met een partner die vijftig jaar als onderwijzeres is het speciaal basisonderwijs werkte, heeft René ten Bos wel wat met onderwijs. In de openingslezing van de VFVO conferentie over identiteitsvorming op 17 februari in Leusden spreekt hij over identiteit, over de filosofische traditie (m.n. Plato en Descartes) en over hoe scholè is verdwenen. Scholè, de vrije ruimte, de plek om niet te werken, daar is namelijk iets raars mee gebeurd. Hij springt al sprekend soepel heen en weer tussen opmerkingen over ons huidige onderwijs en

Is een leerproces identiteitsvormend of juist afbraak van identiteit?, vraagt Ten Bos in het begin. Dit is problematisch en paradoxaal. Filosofen houden van paradoxen, vertelt hij ons later.

Ten Bos begint over de grot van Plato, volgens hem het oerverhaal van de pedagogiek: je moet mensen verheffen. En die verheffing is altijd verbonden met een theoretische prestatie, welke zal leiden tot een groter werkelijkheidsbesef. Ook nu nog gaat onderwijs over afstand nemen van een schijnwereld. Het leren is in de allegorie een hoogst traumatiserend en

pijnlijk gebeuren. Dit is een eerste belangrijk punt: leren doet pijn. Ander belangrijk en opvallend aspect van de grotallegorie is dat de leerling moet veranderen. Er moet niet gesublimeerd worden wat er al in zit, nee, het gaat om verandering. Dit in tegenstelling tot Plato's anamnesetheorie, waarbij de mens geen tabula rasa is. Daar gaat het om 'verlossing', eruit halen wat er in zit, dit is wat we nu ook (onder meer) bedoelen met socratisch. In de grotallegorie is hier echter geen sprake van: de onwetenden zijn van hun identiteit ontdaan, de docent moet hen vullen.

René ten Bos vertelt dat hij als organisatieskundige wel eens praat met managers in onderwijsland. Dan komt hij beleidsstukken tegen met titels als 'de hele leerling'. Dit vindt hij altijd 'een beetje eng', omdat de leerlingen dan leeg zijn en ingevuld moeten worden.

Terug naar de grot. Slechts één persoon

slaagt erin zich te verheffen! Dat is behoorlijk pessimistisch. Die ene persoon is natuurlijk Socrates, hij legt zijn ketens af en klimt de grot uit, langs de grote bedriegers, hij onderscheidt zich. Die ultieme leerervaring van Socrates is verwarrend en geeft geen solide identiteit. Als Socrates tegen de zon in kijkt, is hij eerst verblind: je kunt niet recht tegen de zon inkijken. Hij moet de tijd nemen om te wennen. En dat is een tweede belangrijk punt. Eerst is de nieuwe aanblik ongelooflijk en wil hij terug de grot in. Socrates beseft dat hij wat anders ziet dan de bedriegers, de sofisten maar vraagt zich af waarom hij dan wijzer zou zijn: Er is verwondering over een aporie: leren is verwarren, het is geen lineair proces:

'Als je echt leert zwemmen dan ga je niet van A naar B maar wil je niet meer uit het water, dan vind je het fijn om te blijven zwemmen.' parafraseert Ten Bos

De Denker des Vaderlands spreekt met zijn publiek.

uit een boek dat ons wordt aangeraden: *The Troubadour of Knowledge* van Michel Serres.

Die terugkeer van Socrates naar de grot is een belangrijke beweging. Hij vertelt zijn verhaal aan de achterblijvers maar men vindt het totale kul, “hou jij je bek toch eens” zou de reactie geweest zijn. Socrates kreeg destijds de gifbeker, tegenwoordig zouden we iemand naar een psychiater sturen, aldus Ten Bos. Mensen willen zich niet laten beleren, hoe weten ze nou of Socrates gelijk had? Mensen zijn hardleers! Hoe komt dat toch?

Het derde belangrijke punt is de fundamentele gewelddadigheid van pedagogiek. De verheffingsfantasie gaat gepaard met pijn, het loskomen is ongemakkelijk, de reactie op de terugkeer van Socrates is gewelddadig.

Hier wijst Ten Bos ons een paar interessante zijpaden die nu niet verder bewandeld kunnen worden: hoe kunnen we Plato's anamnese theorie verbinden met de grot? Hoe zit die grot eigenlijk in elkaar? Wetenschappers bekijken grotten anders dan filosofen: het waren vroeger juist veilige plekken, er is cultuur ontwikkeld, we schijnen ons vermogen tot diepe slaap er aan te danken. Filosofen beschouwen de grot als juist als kaal.

Ook interessant voor een ander moment: Padeia als selectiemechanisme om te bepalen wie zich kunnen verheffen en Plato's pessimisme hierover kunnen we in de context van de rechtvaardige staat bekijken: rechtvaardigheid is blij Plato (stand)vastigheid, de doxa moet worden bestreden. Plato heeft de politiek proberen te beïnvloeden maar dit lukte niet goed. Mensen zijn hardleers! En rechtvaardigheid is iedereen in staat stellen te doen waar ze goed in zijn. (Hoe sluit dit aan bij ons onderwijs?).

Met een sprong belanden we bij Descartes, waarbij paideia plaatsmaakt voor de methode. Descartes leefde in een complexe wereld, nieuwe werelddelen werden ontdekt, religieuze twisten waren dagelijkse kost. De filosoof die bekend staat om zijn methodische twijfel, zoekend naar regels voor de instructie

van de menselijke geest, had volgens Ten Bos een persoonlijke wildheid. De hieruit volgende angsten voor grilligheid zijn bij Descartes goed zichtbaar. De onzekerheid in de wereld moet worden bestreden met een methode, in de zoektocht naar waarheid wordt het verstand getuchtigd en gedisciplineerd. Zie hier een parallel met Plato: je beredeneert je weg naar waarheid, beide zijn anti-zintuiglijk.

De methode volgen, dat doen wij nog steeds op scholen. Het gaat veel minder om de ideeën dan om de methode! Dit zie je ook in de wetenschap, een artikel bestaat meer uit verwijzingen dan uit ideeën, de grote nadruk op verantwoording is een erfenis van Descartes.

Is een leerproces identiteitsvormend of juist afbraak van identiteit?

Ten Bos benadrukt dat hij hier niet per se op tegen is, waar het echter om gaat is het volgende: dit doet iets met de identiteit van de leerder. Er wordt iets afgebroken. Er vindt vorming van het subject plaats.

In een complexe wereld zoals die van Descartes, of die van ons, is er een behoefte tot disciplineren en vastlegging van een collectie-

“Leren is een fundamenteel anarchistisch proces. Het meeste leren kinderen als ze niet naar school gaan.”

ve identiteit.

Volgens Descartes moet je in een rechte lijn lopen als je verdwaald bent in het bos, dan kom je er vanzelf uit. Hieruit spreekt het idee dat het altijd beter is om uit een bos te zijn dan erin. Volgens Ten Bos kan je beter leren om je thuis te voelen in het bos, even gaan zitten en kijken naar de omgeving. Je gaat dan begrijpen wat er buiten je gebeurt: Je kunt ‘het ik’ niet los zien van waar het is ingebed. Hij spreekt de hoop uit dat scholen dit soort ideeën meenemen: we moeten leerlingen niet

laten focussen op IK (tegenwoordig het eerste woordje dat kleuters leren lezen!) of op vaste ideeën, we moeten ze voorbereiden op complexiteit. We moeten respect hebben voor de uniciteit of mafheid van individuele wezens die het misschien anders doen. Hij is niet per se tegen de methodologie, maar het is complexer dan dat: leren en identiteitsvorming is gewelddadig en paradoxaal.

Ten Bos sluit zijn lezing af met de opmerking dat hij niet zo’n man is die gelooft in identiteit. “Wij spelen rollen. Nu ben ik denkertje, straks ga ik thuis met mijn zoon voetbal kijken. We hebben alleen maar die rollen, al is er een fundamentele metafysische behoefte aan vastigheid achter al die rollen. De rollen zijn jasjes, we willen ze graag aan een kapstok hangen maar die kapstok is er niet...”

Ter afsluiting deelt Ten Bos nog wat gedachtevoer: is de inhoud die we aanbieden wel interessant genoeg? Waarom willen de mensen in de grot niet luisteren? Is er een behoefte aan nepnieuws?

Door gestandaardiseerd onderwijs, administratie, managers en methodologisering valt het unieke karakter van de dienst onderwijs weg. Het is namelijk een dienst en geen pro-

duct! Productie en consumptie vallen samen, laat ons dat niet vergeten.

“Leren is een fundamenteel anarchistisch proces. Het meeste leren kinderen als ze niet naar school gaan.”

Eva Pallandt

Het belang van verwondering – The wonderful education project

Workshop van Anders Schinkel
VU - filosofie van pedagogiek en onderwijs

Anders Schinkel is projectleider van The wonderful education project, een driejarig onderzoeksproject over het belang van verwondering in onderwijs.

Het volgende citaat staat op de website van dit project:

Wonder-full education and human flourishing: stimulating children's learning, morality, and spirituality is a three-year research project on the importance of wonder in education. Educators want to do more than transmit information. They hope to inspire. They hope their students will flourish throughout their lives. But just how can education inspire? How can education help people to flourish?

Schinkel vertelt dat Robbert Dijkgraaf het belang van nieuwsgierigheid en verbeelding in het onderwijs benadrukt. Dat is mooi, maar waarom heeft hij het niet over verwondering? Het is maar een gok maar het zou kunnen komen doordat het begrip

verwondering iets zweverigs heeft. Wat we kunnen we in deze workshop verwachten?

1. Inleiding: de verwaarlozing van (met name) contemplatieve verwondering.
2. Wat is verwondering? Onderzoekende en contemplatieve verwondering.
3. Het (educatieve) belang van contemplatieve verwondering.
4. (Contemplatieve) verwondering en identiteitsvorming.
5. Overige discussiepunten en vragen.

Verwondering wordt onderscheiden van nieuwsgierigheid. Nieuwsgierigheid is veel meer een beweging naar buiten, een verlangen om iets te weten te komen dat bevredigd kan worden. Je benoemt iets, categoriseert het en vervolgens zie je het haast niet meer. Ter illustratie een gedicht van Rainer Maria Rilke:

Ik ben zo bang voor het woord van de mensen.

*Zij spreken alles zo duidelijk uit:
En dit hier heet hond en dat daar heet huis
en hier is het begin en het einde is daar.*

*Mij beangst ook hun denken, hun spel met de spot,
zij weten alles, wat wordt en was;
geen berg is voor hen nog een wonder;
hun tuin en goed grenst direct aan God.*

Ik wil blijven vermanen en weerstand bieden: Blijf ver.

*De dingen zingen hoor ik zo graag.
Gij raakt hen aan: ze zijn star en stom.
Gij maakt mij alle dingen kapot.*

Is er een spanning tussen contemplatieve verwondering en educatie...?

Want alles kan tot verwondering leiden en waar dient het eigenlijk toe? Schinkel

Nussbaum: verwondering is een staat waarbij je het minst bezig bent met jezelf, je eigen verlangens.

geeft het voorbeeld van in een bushokje staan te wachten en dan de ervaring of het besef van de grootte van alles hebben, de kosmische vlucht. Dat roept verwondering op. Een dergelijke verwondering gaat niet gepaard met een duidelijk doel, dus wat heb je er eigenlijk aan? Schinkel geeft nog meer voorbeelden en legt uit dat dit niet slechts illustraties zijn maar echt de uitgangspunten of data

om te onderzoeken. Voorbeelden zijn van groot belang in zijn onderzoek.

Welk verband kunnen we leggen met identiteitsvorming? Schinkel geeft ons een citaat van Nussbaum: verwondering is een staat waarbij je het minst bezig bent met jezelf, je eigen verlangens. Het is kennelijk een modus van bewustzijn waarin we dingen ervaren als vreemd, onbevattelijk, maar ook als belangrijk.

Schinkel onderscheidt contemplatieve van onderzoekende verwondering. Als voorbeeld hierbij laat hij een soort steen rondgaan. We mogen raden wat het is en het blijkt een hyenakeutel van tien- of honderdduizenden jaren oud uit de Noordzee. Dit roept enerzijds onderzoekende verwondering op: je kan het niet plaatsen, er worden vragen gesteld. Anderzijds roept het de contemplatieve verwondering op over diepte in landschappelijke verandering, er kan zich een soort film in je hoofd gaan afspelen over al die eeuwen en veranderingen. De onderzoekende verwondering blijft op eerbiedige afstand van het object.

Terug naar de rol die (contemplatieve) verwondering kan spelen in het onderwijs. Het is namelijk niet enkel belangrijk wanneer het

aanzet tot leren of onderzoeken. Vragen naar het 'waarom' van iets of 'hoe is het mogelijk dat..' noemt Schinkel stille vragen. Verwondering is nauw verbonden met het doel van onderwijs dat je 'het openen van de wereld' kan noemen. Een ander belangrijk aspect van (filosofie)onderwijs zijn.

Eva Pallandt

Anders Schinkel

't Zal wel, het staat op internet

Wetenschap in tijden van nepnieuws

Verslag conferentie wetenschapsoriëntatie
22 maart 2018 te Utrecht

Nepnieuws neemt enorm toe, vooral door het internet. Hoe maken we onze leerlingen weerbaar? Hoe leren we ze welke wetenschap betrouwbaar is, en welke niet? En hoe leren we onze leerlingen om te gaan met de dilemma's die door de toepassing van de wetenschap worden opgeroepen? Belangrijke vragen voor alle docenten voortgezet onderwijs.

Rond deze vragen organiseerde de bestuurscommissie Wetenschapsoriëntatie van de NVON samen met de VFVO onlangs een drukbezochte conferentie. Van de twee lezingen en zeven korte pitches hieronder een korte samenvatting.

Geschiedenis

Voorzitter Sybren Welbedacht schetste in zijn aftrap de metamorfose van het op veel scholen bedreigde vak anw naar de bredere en veelbelovende beweging wetenschapsoriëntatie. Kernvragen: wat is wetenschap eigenlijk, en welke dilemma's ontstaan door de toepassingen? SLO heeft hiervoor veel werk verzet, en heeft onder meer gekeken hoe twaalf scholen in

het land hiermee omgaan. Deze schoolportretten zijn te downloaden via Wetenschapsoriëntatie.slo.nl. Door de w van vwo serieuzer te nemen is vakoverstijgend onderwijs meer voor de hand komen te liggen. Bij de circa 50 won-scholen is dit zelfs uitgangspunt vanaf de onderbouw (won = wetenschapsoriëntatie Nederland). Een groeiende groep scholen ziet ook de voordelen van Big History, als start voor uitdagend en samenhangend onderwijs.

Behoeftte aan snapgevoel, mooi maar riskant.

Filosoof Herman de Regt van Universiteit Tilburg aan het woord. Waarom geloven ogenschijnlijk slimme mensen grote onzin (vaccinatie = gevaarlijk)? of: waarom vindt ons brein geen rust totdat we het gevoel hebben iets te snappen? Deze snapbehoefte is evolutionair, zit in onze genen, in ons DNA. Dat is nou eenmaal zo, maar het is ook riskant. Want het kan ons ook

immuun maken voor kritiek en de behoefte aan andere informatie: het nadenken stopt. Belangrijk is dat leerlingen zich dit bewust zijn.

Ingrijpen in de erfelijke samenstelling

Prof. Silvère van der Maarel, geneticus aan het LUMC praatte ons bij over CRISPR-Cas 9, de recent ontwikkelde zeer efficiënte methode om heel precies in te grijpen op de genen. Dit roept natuurlijk ook de nodige dilemma's op. Verwijder je alleen schadelijke genen of breng je ook verbeteringen aan? Zie het verhaal van Nicky Westerhof hieronder. Rond CRISPR-Cas 9 is meteen ook nepnieuws verschenen: de pers gaat aan de haal met publicaties over toepassingen bij muizen en suggereert dat zeer binnenkort de genetische aandoeningen bij mensen zullen worden aangepakt.

Dilemma

Nicky Westerhof heeft genetisch een sterk

verhoogd risico op borst- en eierstokkanker. Zij heeft al op jonge leeftijd besloten haar borsten te laten verwijderen. Een ingrijpende beslissing waarover ze in haar boek *Dansen op een zijden draad* vertelt. CRISPR-Cas 9 zou ook voor potentieel nageslacht uitkomst kunnen bieden. In een persoonlijk verhaal lichtte Nicky haar standpunt toe.

‘Wat een onzin!’

Wibo van Lanen is docent filosofie en coördinator van WON op het Maas Waal College. Zij gebruiken in 5 VWO het boek met deze titel van Herman de Regt e.a. om leerlingen systematischer te laten denken. Leerlingen oefenen met het toepassen ervan op wetenschappelijke en pseudowetenschappelijke theorieën uit de geschiedenis van de wetenschap. De bedoeling is om uiteindelijk wetenschapsfilosofie in de doorlopende leerlijn van eerste tot zesde klas op te nemen.

Meer informatie: w.lanen@maaswaalcollege.nl

Filosofie en wetenschapsoriëntatie

Op het Stedelijk Gymnasium Apeldoorn werkt filosofiedocent Bob Coenraats mee aan wetenschapsoriëntatie. Hij vertelde over de integratie van filosofie met de alfa- en bèta-

en gammavakken. Filosofie kan een verbindende rol spelen, want het biedt handvatten voor kritische analyse van wetenschappelijke kennisclaims en voor de morele evaluatie van wetenschappelijke onderzoeken.

Meer informatie: b.coenraats@gymnasium-apeldoorn.nl

Claimtesting

Hoe kunnen leerlingen het waarheidsgehalte van een bewering onderzoeken? In deze pitch gaven Tim van Dulmen en Ton Brink concrete handreikingen en tips en oefeningen voor in de klas. Waar of niet waar? Beoordeel je een bewering op grond van, a) intuïtie, of b) autoriteit, of c) logica, of d) empirisch bewijs? *Mail t.brink@xs4all.nl voor de lesbrief.*

Serious game: maak je eigen nepnieuws.

Nepnieuws en desinformatie ondermijnen de journalistiek. Je wordt je pas goed bewust van de betekenis van nepnieuws als je het zelf gaat maken. Daarvoor is deze game ontwikkeld, vanuit de journalistiek. Zo leer je hoe nepnieuws tot stand komt, maar vooral hoe je het kunt herkennen. In deze pitch, gegeven door Marije Arentze, zagen we hoe leerlingen snel een website kunnen maken met

nonsense berichten, en dat bliksemsnel vele onbekende internetgebruikers daar in tuinen. (Die krijgen dat meteen erna wel te horen...) Instructief en creatief en leuk tegelijk.

www.wijzijndrog.nl

Van pilot naar vlaggenschip

Wima Paulij geeft wetenschapsoriëntatie op het Augustinianum te Eindhoven in een vorm die aanslaat: In de afgelopen jaren volgden bijna 800 leerlingen dit curriculum. Ze hebben vaardigheden geleerd die heel nuttig blijken bij hun vervolgopleidingen, zo blijkt uit een uitvoerige enquête onder oud-leerlingen. *Bekijk het curriculum op www.augustinianum.nl/onderwijs/talent-voelt-zicht-thuis/voorbereiding-wo.html of via w.paulij@augustinianum.nl*

“Ik zag twee open wetenschappen”

Filosofiedocent Maaïke Meckens Bekker van Wonderwhy schreef een boekje met deze titel n.a.v. een project op een school. Door met jongeren te filosoferen over min of meer wetenschappelijke vragen, kun je de verwondering prikkelen en het denken over de wereld om hen heen verdiepen. Je voedt het zelfdenkend vermogen en leert ze kritisch te

argumenteren en te luisteren naar andermans mening.

Zie: www.wonderwhy.nl/ik-zag-twee-ape-n-wetenschappen

Forum en conclusies

Geconstateerd werd dat er een grote verscheidenheid aan projecten op scholen aan het groeien is, net zoals dat destijds bij anw is gebeurd. Grote winst is: samenwerking tussen de vakken blijkt zeer vruchtbaar met wetenschapsoriëntatie als uitgangspunt. Een mooi voorbeeld van samenwerking tussen docenten klassieke talen, geschiedenis en biologie kwam nog ter sprake: Een handschrift uit de Griekse oudheid vertelt over geneeskrachtige kruiden. Bij geschiedenis wordt dit in breder verband geplaatst en bij biologie wordt onderzocht in hoeverre deze mythe op waarheid berust. Een prachtig voorbeeld van het gebruik van 'oude' en nieuwe kennis.

Meer informatie: w.paulij@augustinianum.nl

De medewerking van docenten filosofie werkt vaak stimulerend, ook duidelijk merkbaar op deze conferentie. De beschikbare presentaties van deze conferentie zijn te downloaden via nvon.nl. Voor het vervolg: houd de nieuws-

brief wetenschapsoriëntatie in de gaten, inschrijven kan via nvon.nl. Voor samenwerking bij een vervolgconferentie meldden zich al enkele filosofiedocenten. En nvox gaat natuurlijk door met regelmatig publiceren van praktijkverhalen.

Meld je bij: t.brink@xs4all.nl

Arnoud Pollmann

*Bestuurscommissie Wetenschapsoriëntatie
NVON*

Het Krijtje: Remmelt Kielstra

In de rubriek 'Het krijtje' krijgt iedere Spinoza! Een docent de ruimte om te reflecteren op zijn of haar eigen lespraktijk. Vorige keer werd de rubriek geopend door oud-hoofdredacteur van de Spinoza!: Joan de Ruijter, zij gaf het krijtje door aan Remmelt Kielstra

Ik sta bij Joan in het krijtje. Ten eerste omdat ze aan mij het krijtje heeft doorgegeven. Ten tweede omdat ik dankzij Joan aan mijn eerste docentbaan kwam. Dat weet ik nog goed. Na een lange tijd van solliciteren, schaven aan mijn sollicitatiebrieven, speuren naar vacatures, 'balletjes opgooien' bij scholen en andere pogingen die helaas niet mochten baten, kreeg ik ineens een facebookbericht binnen. Of ik interesse had om te assisteren bij het vak filosofische vaardigheden op de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF). Na

Ik denk dat iedere docent het zal herkennen: een klas die je eerst slapeloze nachten bezorgde om daarna te veranderen in een klas die je doet beseffen dat je een zeer dankbaar beroep uitoefent.

enkele malen in mijn ogen gewreven te hebben stond het er nog steeds. Interesse was dan ook zachtjes uitgedrukt. Het was

een levenslesje in autonomie: inspanningen leiden niet altijd tot het gewenste resultaat en af en toe komen de dingen je gewoon aanwaaien.

We zijn nu bijna drie jaar verder en met (gepaste?) trots mag ik mij docent politieke filosofie noemen bij de HTF. Ook ben ik er werkzaam als studiebegeleider en ben ik er nog steeds docent-assistent bij het vak filosofische vaardigheden. Ik heb het gevoel enorm gegroeid te zijn als docent én als filosoof door mijn werk aan de HTF. Toch wil ik het in dit stukje niet hebben over mijn werk aan de HTF. Ik wil het hebben over mijn andere school: Scholengemeenschap Reigersbos (SGR). Ik geef daar sinds vorig jaar filosofie aan drie onderbouw klassen en big history aan de vierde. Met name één klas in het bijzonder heeft veel bij mij losgemaakt. Ik denk dat iedere docent het zal herkennen: een klas die je eerst slapeloze nachten bezorgde om daarna te veranderen in een klas die je doet beseffen dat je een zeer dankbaar beroep uitoefent.

Ik begon vorig jaar dus zonder enig benul als filosofiedocent in de onderbouw. De leerlingen waar ik het over ga hebben

zaten net in de tweede en waren al een maand of wat bezig. Zonder enige ervaring met onderbouwklassen had ik het volgende bedacht: 'bovenbouw moeilijk, onderbouw makkelijk'. Met die gedachte in het achterhoofd trof ik een klas van slechts 17 leerlingen aan die een oorverdovende hoeveelheid herrie wist te produceren. Wat ik mij daarvan vooral kan herinneren waren de hoge piepstemmetjes. Het maakte niet uit: jongen of meisje, klein of groot, allen tezamen leken ze verantwoordelijk voor een brei van hoge krastonen. Mijn eerste les deed mij dan ook denken aan een slecht uitgevoerde Muppet Show met mij als invalregisseur die duidelijk de regie kwijt was.

De tweede les ging al wat beter. Waarom ik echter bedacht had dat het een goed idee is om een tekstfragment van Paul Cliteur met ze te gaan lezen weet ik niet meer. Ik wist het toen waarschijnlijk ook niet. De les eindigde met de slappe lach over het vrouwelijke geslachtsdeel. Ondanks nog een reeks van bijna-half-geslaagde lessen, met mij als docent die continu probeerde zelf niet de slappe lach te krijgen, bouwde ik al snel een hele pretti-

ge band op de met de leerlingen. In de eerstvolgende weken leek dan ook de volgende wet te gelden: bij een individuele benadering zijn de leerlingen uit 2 exellius slim, nieuwsgierig, beleefd en zelfs vertederend, bij een klassikale benadering veranderen de leerlingen uit 2 exellius in een draak.

2 exellius is inmiddels 3 exellius geworden en ik moet zeggen dat ik er iedere week naar uitkijk om ze weer in de klas te hebben. Ze werken hard, vinden alles interessant, luisteren naar elkaar en ze zijn enorm grappig. Waarom de klas zo is veranderd kan ik niet met zekerheid zeggen. Wel weet ik nog goed dat de leerlingen mij na enkele lessen ongevraagd ‘feedback’ kwamen geven. Hoe aandoenlijk! Ik heb nog altijd gemengde gevoelens over het gegeven dat ik blijkbaar op medeleven kon rekenen van een handjevol 13-jarigen. Daar sta je dan als ‘geleerd mens’. Ik nam hun voorstellen uiterst serieus – of

Daar sta je dan als ‘geleerd mens’.

deed dat althans zo lijken – en al gauw begonnen de lessen drastisch te veranderen. Ook begon ik door te krijgen dat er met filosofie werkelijk van alles mogelijk is.

Stukje theater als werkvorm? Waarom niet! Foute grappen over vooroordelen bedenken, juist om ze bespreekbaar te maken? Gewoon doen. De jongens tegen de meisjes in een debat? Werkt als een trein. Een lesje in mediteren door een filosoof/zenmonnik? Ze waren nog nooit zo stil. Wat ik van deze klas geleerd heb, is dat het enorm belangrijk kan zijn om af en toe vijf minuten voor de bel te stoppen met je les en een los gesprek aan te gaan met je leerlingen. Dat hoeft niet geforceerd te zijn, ze komen vanzelf wel naar je toe. Het enige wat je hoeft te doen is ze uiterst serieus te nemen.

Remmelt Kielstra geeft het krijtje door aan Misha Beliën.

Beste Baruch...

Deel jij als docent je religieuze overtuiging met je leerlingen? Wat is er op voor, wat spreekt er tegen? Het docentendilemma van deze keer gaat over de vraag hoe je reageert als een leerling vraagt of je in God gelooft?

De kwestie

Waarde collega's, wat doen jullie met vraag van leerlingen of je als filosofiedocent in God gelooft? En hoe duiden jullie deze vraag...? – Een filosofiedocent

Het gesprek

‘ Prima vraag van leerlingen waarop ik eerlijk antwoord geef. Dat antwoord koppel ik dan zoveel mogelijk meteen aan metafysische uitgangspunten.

- Ik geef ook eerlijk antwoord (nee). Maar ik ben benieuwd: waarom ervaar je deze vraag als een dilemma?

- Dilemma is misschien een te zwaar woord, maar ik ervaar de vraag als problematisch omdat ik religie eigenlijk een privézaak vind. Zo geef ik geen antwoord op de vraag of ik geloof in de meerwaarde van buitenechtelijke seks. In beide on-

derwerpen hebben leerlingen, althans de mijne, een buitengewoon grote belangstelling. En ik vind dat je als filosofiedocent misschien voorzichtig moet zijn met het uitventen van je positie ten aanzien van De Grote Levensvragen.

- Waarom? Kan ook een openheid naar twee kanten zijn. Ik heb mijn filo-leerlingen minimaal drie jaar in de klas, jij kent hen beter en zij mij. Ik moet daarbij wel opmerken dat mijn visie over buitenechtelijke seks ik ook geen probleem vind. Ik doe daar niet aan mee :)

- Ik ben heel geïnteresseerd in jullie mening over waarom leerlingen deze vraag stellen? Zien ze ons als rolmodellen of juist niet? Willen ze bevestiging of juist uitgedaagd worden in hun overtuiging? Waarom zijn ze geïnteresseerd in onze geloofsopvatting?

- Als iemand oprecht is geïnteresseerd in de vraag nodig ik een leerling altijd uit om daar eens wat nader over van gedachten te wisselen. Dit zijn geen vragen om eventjes af te doen in een les. Je kunt een en ander

filosofisch benaderen, maar je kunt het geloof ook strikt als een geloofskwestie zien. Het kost mij niet veel moeite om Augustinus, Pascal, Kierkegaard, Chesterton en Newman als interessante filosofische bronnen in het licht van de vraag als mogelijke nadere bronnen van onderzoek aan te reiken als dat op prijs gesteld wordt. Bovendien kunnen leerlingen me ook googelen, dat laat niet veel te raden over soms. Voor mij is het echter wel van belang dat mijn lessen zonder tekort te doen aan persoonlijkheid op een altijd kritische manier worden gegeven. Als iemand van alles over Nietzsche wil lezen kan hij wat mij betreft evenveel suggesties verwachten. Ik heb er louter positieve ervaringen mee met dergelijke vragen wanneer ze uit interesse worden gesteld.

- Uitventen van iets lijkt me als leraar niet nodig. Dat is meer iets voor een koopman. Een algemene regel voor jouw vraag lijkt me eveneens niet nodig. Wanneer de vraag gesteld wordt kan dit een filosofische leerkans voor leerlingen opleveren en afhankelijk waar je leerlingen zitten, kun je als docent bepalen hoe je gaat reageren.

De vraag is, wat is in hun belang? En wat dient een filosofische ontwikkeling. Ik werk op een Protestants Christelijk VWO en daar is mij de vraag ook wel eens voorgelegd. Op dat moment heb ik geantwoord dat ik in God geloof, maar vreemd genoeg geen flauw idee heb wat God is. Sterker nog, dat dit 'gelooven in' ook iets bijzonder raadselachtigs is en of zij wellicht een idee hebben wat we daarmee bedoelen. En huppakee, we zaten meteen in een filosofisch onderzoek...

- Als iemand die zelf gelooft in God probeer ik toch voorzichtig te zijn. Meestal geef ik wel bevestigend antwoord op de vraag maar het blijft nooit alleen bij de vraag "geloof je in God?". Deze wordt namelijk altijd vervolgd met de vraag "waarom?". Ik neem altijd een moment in mijn lessen, meestal bij kentheorie als we het over Godsbewijzen hebben, waarbij er zowel over de argumenten voor als over de argumenten tegen het bestaan van God kan worden gesproken en gediscussieerd. Hierbij

kan eventueel, als het gepast is, ook naar mijn mening worden gevraagd. Maar kort gezegd bespreek ik pas mijn eigen geloof nadat wij het onderdeel over godsbewijzen behandeld hebben.

- Ik geef altijd gewoon eerlijk (en kort) antwoord en dat antwoord geloven ze dan vaak niet. Ik voel me om een andere reden ongemakkelijk bij deze vraag tijdens de filosofieles: hebben ze soms nog een verkeerd beeld van het vak filosofie? Bijvoorbeeld dat filosofie over God en andere bovennatuurlijke/mysterieuze zaken dient te gaan. Ik word er bijvoorbeeld ook niet vrolijk van als leerlingen met complottheorieën aan komen zetten.

- Je kunt het ook zien als gewoon nieuwsgierige vragen: ze proberen te peilen waar jij staat; naar wie zitten ze eigenlijk te luisteren? Info over je seksleven et cetera is natuurlijk lekker sappig. Wat geloof betreft zou ik open kaart spelen, wat seks betreft niet.

- Interessant, want wat is nu precies het verschil volgens jou tussen openheid inzake religie en openheid inzake seksualiteit: beide gaan toch over je binnenwereld...? Mag je die

Deelnemers van de conferentie buigen zich over een vraagstuk.

niet afschermen? Ik struikel in veel reacties over het woord 'eerlijk'. Ben je niet 'eerlijk' als je antwoordt: 'Jongens, over mijn persoonlijke religieuze overtuiging doe ik geen mededeling want ik vind het van mij.'?

- Jawel, dan ben je ook eerlijk. En dat recht heb je ook. Leerlingen zullen in veel gevallen echter een reden hebben om je er naar te vragen. Als het voor hen een toegevoegde waarde heeft om te weten wat hun docent van een -

in hun ogen belangrijk - thema vindt, dan kan het zinvol zijn om daar iets over los te laten. Het hoeft niet, maar soms ga je daardoor wel dieper in op een thema, ontstaat er meer wederzijds begrip.

- Je hebt een voorbeeldfunctie en hoewel ze niet alles van je hoeven te weten kan het voor hen leerzaam zijn om te ontdekken hoe jij in het leven staat. Waar loopt een filosofiedocent, die zoveel nadenkt over zoveel dingen, tegenaan en hoe gaat ze daarmee om? Ze kunnen ook daarin van ons leren.

- Ik ben er ook eerlijk over, al vraag ik leerlingen wel wat de reden is dat ze de vraag stellen. Dat doe ik ook wanneer ze me vragen voor welke ethische theorie ik een voorkeur heb of hoe ik denk over de aard van de mens.

- Ik denk dat leerlingen (in veel gevallen) nieuwsgierig zijn naar de persoon achter hun docent. Ik vraag ze steeds weer om een mening te vormen en die te beargumenteren, of om zich te verdiepen in standpunten die niet overeenkomen met hun eigen standpunten. Dat maakt van filosofie een heel persoonlijk vak. Ik vind het eigenlijk wel logisch dat

ze vervolgens ook ons als docent vragen naar een mening over bijvoorbeeld religie.

Deze discussie is een licht geredigeerde versie van een gesprek in de facebookgroep Filosofiedocenten. Heeft u ook een kwestie? Stuur hem op naar spinoza@vfo.nl of post hem zelf in de facebookgroep.

Een workshop over empathie verbindt jonge en iets oudere denkers tijdens de conferentie.

Agenda

<i>Organisatie</i>	<i>Evenement</i>	<i>Datum</i>	<i>Locatie</i>	<i>Link</i>
VFVO	Eindexamenbespreking	woensdag 23 mei 2018	Stedelijk Gymnasium, Utrecht	www.vfvo.nl